

УДК 7.016.4:39(=161.2):[001.89:74]"189/191"
DOI: 10.31866/2617-7951.3.2.2020.220087

UDC 7.016.4:39(=161.2):[001.89:74]"189/191"

ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОРНАМЕНТИКИ НАУКОВЦЯМИ КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

Свєген Антонович,
<https://orcid.org/0000-0001-5721-4489>
кандидат педагогічних наук, професор,
член правління Спілки
дизайнерів України,
голова Науково-методичної ради
з дизайну
Міністерства освіти і науки
України,
директор Науково-методичного центру
етнодизайну і дизайну реклами
Державного університету
інфраструктури
та технологій,
Київ, Україна
yevgen.antonovych@gmail.com

RESEARCH OF NATIONAL ORNAMENTS BY SCIENTISTS OF THE END OF XIX – EARLY XX CENTURIES

Yevhen Antonovych ,
<https://orcid.org/0000-0001-5721-4489>
PhD in Pedagogical Sciences, Professor,
Member of the board of the Union of
Designers of Ukraine,
Chairman of the Scientific and
Methodological Council of Design
of Ministry of Education and Science of
Ukraine,
Director of the Scientific and
Methodological Center
of Ethnic Design and Advertising Design
of State University of Infrastructure and
Technology,
Kyiv, Ukraine
yevgen.antonovych@gmail.com

Анотація

Метою статті є висвітлення доробку науковців київського кола кін. ХІХ – поч. ХХ ст. у дослідженні питань національних форм українського орнаменту як вагомого чинника мистецького руху національного романтизму тієї доби. **Методи дослідження.** Стаття базується на застосуванні історичного, мистецтвознавчого та текстологічного аналізу. **Новизна дослідження** – у розширенні уявлень про досягнення українського наукового мистецтвознавства періоду його становлення наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст. щодо вивчення питань неповторної своєрідності національної образотворчості. **Висновки.** Проаналізований матеріал доводить,

Abstract

The aim of the article is to highlight the work of scholars of the Kyiv circle of the late XIX – early XX century in the study of national forms of Ukrainian ornament as an important factor in the artistic movement of national romanticism of that time. **Research methods.** The article is based on the application of historical, art and textual analysis. **The novelty of the research** is in the expansion of ideas about the achievements of Ukrainian scientific art history of the period of its formation at the end of the XIX – beginning of the XX centuries on the study of the unique originality of national art. **Conclusions.** The analyzed material proves that in the late XIX – early XX centuries in the sci-

що в кін. XIX – поч. XX ст. у науковій літературі сформувалася думка про трактування орнаментики як не просто самостійного, а й синтезуючого явища, що об'єднує різні види народного мистецтва. Основи такого поважного усвідомлення даної галузі образотворчості були закладені збиральницькою й дослідницькою роботою діячів української художньої культури окреслених років. Окрім того, даний процес якнайкраще окреслює непростий шлях становлення українського мистецтвознавства загалом, оскільки у такий спосіб встановлює в ньому орієнтири національної ідентичності, вкорінені в історію форми.

entific literature formed the idea of interpreting ornamentation as not just an independent form, but also a synthesizing phenomenon that combines different types of folk art. The foundations of such a respectable awareness of this field of art were laid by the collecting and research work of figures of Ukrainian art culture of the outlined years. In addition, this process outlines the difficult path of formation of Ukrainian art criticism in general, because it establishes the guidelines of national identity in this way, rooted in the history of form.

Ключові слова:

українське народне декоративне мистецтво, національні форми, українська орнаментика, предмет дослідження, український національний стиль.

Key words:

Ukrainian folk decorative art, national forms, Ukrainian ornamentation, subject of research, Ukrainian national style.

Вступ **1**

Серед провідних завдань розбудови сучасної української науки і культури є формування різних напрямків національної культуротворчої діяльності на основі освоєння її віковичних традицій. Означені завдання серед іншого детермінують потребу аналізу та оцінки досягнень кожної галузі гуманітарного наукового знання на різних етапах розвитку. Так, у сфері українського мистецтвознавства зростає актуальність поглибленої розробки історії своєї науки, комплексні, систематизовані дослідження досвіду фахівців минулого як вкрай важливого підґрунтя до подальшого розвитку національного мистецтва. Зокрема, сказане стосується періоду виокремлення мистецтвознавства в самостійну галузь знання наприкінці XIX ст.

Мета дослідження **2**

Мета даної публікації – висвітлення доробку науковців київського кола кінця XIX ст. в дослідженні питань національних форм українського орнаменту як вагомого чинника мистецького руху національного романтизму тієї доби.

Методологія та аналіз джерельної бази **3**

Виявлення параметрів становлення й основних етапів розвитку українського мистецтвознавства та висвітлення досягнень його представників у вивченні різних напрямків історії національного мистецтва в останні роки привертає все більшу увагу дослідників. Провідні аспекти становлення науки про

мистецтво розглядаються в працях С. Білоконя, М. Криволапова, М. Селівачова, Д. Степовика, Л. Савицької, Г. Стельмащук, Р. Шмагала, Г. Скирди, в публікаціях В. Ханка, В. Ульяновського, Т. Стефанишина, О. Сторчай, Є. Шудрі, Д. Макаренка та інших, у роботах О. Ноги й С. Побожія, дослідженнях М. Палієнко та Н. Ковпаненко, вагомих публікаціях А. Пучкова. Частково дана тема за участю автора статті розглядається у праці, присвяченій дослідженню національних форм вітчизняного образотворчого мистецтва кін. XIX – поч. XX ст. (Антонович & Удріс, 2015). Проте все ще існують лакуни у формуванні уявлень про досягнення українського наукового мистецтвознавства періоду його становлення наприкінці XIX ст. щодо вивчення питань неповторної своєрідності національної образотворчості.

Результати дослідження **4**

В останній третині XIX ст. в процесі становлення українського мистецтвознавства окреслюються провідні проблеми та пріоритетні дослідницькі галузі молоді науки, серед яких чільне місце займають завдання визначення національної своєрідності в українській архітектурі і народному мистецтві. Зокрема, в сфері досліджень народного мистецтва найпомітнішими явищами 1870-х рр. стали такі роботи як доповідь Ф. Вовка (Волков, 1878) на III Археологічному з'їзді в Києві 1874 р. та видання збірника українських орнаментів О. Косач (Олени Пчілки) (Косачева, 1876), які значною мірою обумовили подальший шлях розвитку мистецтвознавчих праць даного спрямування. Обидві праці присвячені характеристиці національного орнаменту на основі аналізу вишивки. Опираючись на матеріали конкретних збірок та регіонів, – Ф. Вовк досліджував експонати музею Південно-західного відділу Російського географічного товариства, а Олена Пчілка розглядала переважно мотиви узорів Новгород-Волинського повіту, – автори обох робіт прагнуть обґрунтувати самобутність вітчизняного орнаменту.

Особливого значення набуває аналіз Ф. Вовка, що містить рідкісні на той час теоретичні узагальнення (Волков, 1878). Відправною точкою обираються публікації В. Стасова, присвячені народному орнаменту, і дослідження будується на певних порівняннях. Так, вчений зазначає, що на відміну від великоруського, український народ мало виявляє прагнення до орнаментального оздоблення в народній архітектурі і більше – в дерев'яних предметах домашнього вжитку. Побіжний огляд декору різних видів народного мистецтва переконує автора, що найвиразнішою є орнаментика української вишивки, оскільки дає матеріал для характеристики і типових елементів узорів і барвного вирішення. Констатуючи розповсюдження в публікаціях з даного питання принципу розподілу матеріалу на геометричні, рослинні та тваринні форми виключно на основі рисунка, без ура-

хування вербальних визначень елементів, Ф. Вовк висловлює сумніви у вичерпності такого підходу (Волков, 1878, с. 320). Як приклад наводиться геометричний за формою малюнок розетки, утворений з двох перехрещених квадратів. Але його назва «рожа» свідчить про стилізацію рослинного мотиву.

Аналіз учений будує на огляді форм трьох згаданих груп орнаментів, а потім – найуживаніших кольорів. Щодо геометричного орнаменту відмічено відносну обмеженість основних типів разом із розмаїттям їх комбінацій. Так, у мотиві зиг'загу геометрична простота ускладнюється комбінацією барв та поєднанням двох перехрещених ламаних ліній. Окрім цього виділяються мотиви ромбів і хрестів у різноманітних варіаціях. Тобто, як основний засіб формування геометричного орнаменту визначається комбінаторика.

У характеристиці рослинного орнаменту констатується, що простіші форми майже кожного з мотивів цього типу становлять «надзвичайно цікавий для історії розвитку орнаменту перехід від геометричних форм до рослинних» (Волков, 1878, с. 321). Ф. Вовк співвідносить власне мотив і його назву, майстерно аналізуючи процес перетворення простої геометричної форми у ясно виявлену форму квітки, сосонки, винограду, «хмеликів» тощо. Підкріплені зразками орнаментів вербальний аналіз підкреслює виявлену автором асоціативність народного мислення, коли часто геометричні форми українського орнаменту пов'язані з реальними рослинами, що відбито в народних назвах. Не менш цікавим є зауваження відносно того, що майже всі згадані мотиви зображують лише частини рослин, зокрема, квіти й листя (Волков, 1878, с. 322). Стосовно мотивів тваринних зазначається, що вони рідко зустрічаються в українській орнаментиці – переважно в регіонах, що межують з російськими. Зокрема, вчений перераховує окремі мотиви півників, павичів тощо на рушниках, особливо крелевецьких і зазначає водночас, що ці рушники не мають у нас такого значення, як у Росії і використовуються майже виключно на весіллях і як оздоблення над іконами.

У характеристиці улюблених барвних сполучень української орнаментики підкреслено залежність від географії розповсюдження. Червоний колір, як зазначає вчений, притаманний вишивкам північних частин чернігівської та волинської губерній; основна частина Лівобережжя віддає перевагу поєднанню червоного з синім і дуже рідко – з чорним; у південному регіоні України до двох основних – червоного і синього – додається жовтий; західне Поділля і Галичина комбінують їх із чорним, синім, зеленим та коричневим. Якщо ж говорити про географію форм, то тут, за словами Ф. Вовка, спостерігається перевага геометричного орнаменту в північно-західному регіоні країни і зростання на південь рослинних мотивів, де вони демонстру-

ють найбільшу завершеність. Найдосконалішими за художніми якостями автор вважає узори Придніпров'я.

Підсумовуючи сказане, Ф. Вовк (Волков, 1878) формулює певні положення щодо відмінних рис української орнаментики, зокрема у вишивці: «1. Рисунок узорів, що представляє переважно наслідування рослинних форм. 2. Повна відсутність зображень цілих дерев, фігур птахів, тварин, людських і архітектурних. 3. Рішуча перевага кольорів червоного і синього і лише на півдні жовтого» (с. 324). У підсумку вчений із огляду на фрагментарність фактологічного матеріалу не висловлює конкретних думок щодо походження вітчизняних узорів, однак зазначає схожість окремих мотивів і з римсько-візантійськими зразками, і зі східними в групі стилізованої рослинної орнаментики. Ще більше спорідненості спостерігається в галузі геометричного орнаменту як найдавнішого за походженням, оскільки «...примітивна орнаментика всіх народів, попри свою самобутність, має дуже багато спільного, і що всі народи на перших щаблях культури винаходять собі геометричний орнамент майже однаковий» (Волков, 1878, с. 325).

За подібною схемою регіональне розповсюдження та еволюція мотивів від простих геометричних до вишукано розмаїтих із півночі на південь простежується і в альбомі О. Косач (Олени Пчілки) (Косачева, 1876). Узори розташовані за ступенем складності як форми так і кольору, що одночасно виявляє розповсюдження за місцевостями. Походження українського орнаменту авторка виводить від первісних геометричних, характерних для багатьох народів, підкреслюючи виразну «українізацію», що пішла вбік розвитку декоративного оздоблення поверхні. В своїй роботі, головна цінність якої полягає у таблицях зі зразками узорів, дослідниця постійно прагне наголосити на виключній самобутності українських узорів, ігноруючи іноді помітні аналогії з мотивами інших народів. Серед 31 аркуша таблиць 26 присвячені орнаментам вишивок, 4 представляють орнаменти ткацтва і 1 – писанок. Головна увага зосереджена на характеристиці вишиваного орнаменту. Однак висновки, базовані на аналізі практично однієї галузі народної творчості, розповсюджуються на інші види українського ужиткового мистецтва.

Альбом письменниці отримав схвальні відгуки у пресі і з доповненнями витримав 5 видань. Разом із публікацією Ф. Вовка ця праця визначила параметри досліджень української орнаментики і стала підґрунтям для подальших пошуків. Окрім О. Косач та Ф. Вовка майже одночасно орнаментикою української вишивки активно займалася П. Литвинова (1878), праці якої також були популярними серед науковців (Біляшівський, 1908). У 1878 році був опублікований її альбом узорів «Південно-руський народний орнамент» з характерним підзаголовком:

«Вип. I. Чернігівська губ., Глухівський повіт. Узори вишивання, ткацтва та малювання». В альбомі оприлюднені результати ґрунтовної збиральницької роботи творів двох споріднених видів народного мистецтва окремого регіону з акцентуванням уваги саме на узорах народного вишивання.

У цих перших мистецтвознавчих дослідженнях, як і в пізніших роботах даної тематики, з одного боку фахівці прагнули виявити загальні національні форми українського орнаменту, а з іншого – розуміли залежність орнаментальних форм від матеріалу і підпорядковувалися цій залежності, що є їхньою специфічною особливістю (Антонович, 1993, с. 385). Фактично роботи Ф. Вовка, О. Косач та П. Литвинової становлять дослідження орнаментів – а в альбомі О. Косач і технік – української вишивки.

Елементи художнього аналізу української орнаментики, присутні у названих працях, у XIX ст. не мали системного характеру. Частіше зустрічаються інформативні роботи етнографічного спрямування. Серед них виділяються дві роботи, присвячені писанкарству. Передусім йдеться про публікацію М. Сумцова (1891a) «Писанки», яку можна назвати першим академічним дослідженням цього виду народного мистецтва у вітчизняній фаховій літературі, опубліковану у «Київській старовині» та окремою брошурою (Сумцов, 1891b). З притаманною йому науковою ретельністю вчений провів попередню аналітично-збиральницьку роботу, залучивши до неї колекціонерів і шанувальників шляхом звернення до читачів кількох журналів із закликом надання інформації (Сумцов, 1891b, с. 48). Ґрунтовна праця за змістом і предметом дослідження поділяється на дві частини: різнобічне висвітлення з етнографічної точки зору та аналіз орнаментики мистецтвознавчого спрямування. Автор характеризує важливі публікації з питань походження писанкарства та функціонування писанок у народному побуті XIX ст. у зарубіжній та у вітчизняній науковій літературі. Детально висвітлюються регіони та конкретні колекції, що їх дослідник залучає до аналізу.

Учений-етнограф найвищого рівня, М. Сумцов послідовно розглядає функції писанки, її обрядове використання у давніх культах та сучасному житті, Обстоюючи визначальну роль християнства у формуванні традиції виготовлення та обрядово-звичаєвого використання писанок та крашанок у народному побуті, учений констатує, що розповсюджені вірування щодо використання писанок як символічних засобів свідчать про дохристиянське походження писанкарства (Сумцов, 1891b, с. 23). Викладені М. Сумцовим відомості про сферу розповсюдження використання та народні назви писанок мають для етнології особливе значення (Осадца, 2001, с. 50).

Найважливішими у мистецтвознавчому контексті є сторінки роботи, присвячені технології писанкарства (Сумцов, 1891b,

с. 15–20) та характеристиці найуживанішої орнаментики (Сумцов, 1891b, с. 29–46). М. Сумцов майстерно проводить семантичний аналіз орнаментальних мотивів, символіки кольорів та подає типові назви окремих елементів. Усі відомі автору форми орнаменталії писанок розподіляються на розряди: геометричний, солярний, рослинний, тваринний, предметно-побутовий та релігійний. В археологічному аспекті найцікавішою вчений вважає геометричну орнаменталію, а в художньому – знову ж таки геометричну та рослинну (Сумцов, 1891b, с. 29). Характеризуючи геометричний орнамент, М. Сумцов (1891b) відмічає застосування основних поздовжніх й поперечних ліній для композиційної організації та визначення форми рисунка і виділяє 10 основних елементів геометричної орнаменталії: клинці-трикутники, плетінка, тризубець, трикветр (рута), сонце, зірка, пентаграма, меандр, свастика, безконечник. Серед релігійних мотивів виділяється хрест у різних модифікаціях і малярські розписи із зображенням ангелів, чаші й серця зі стрілою тощо.

Значна увага приділена рослинним орнаментам. М. Сумцов (1891b) підмічає зв'язок між рослинним мотивом та назвою писанки і наводить приклад 19 варіантів назв писанок за трьома основними мотивами – вишневий лист, дубовий лист та рожа із зазначенням графічних відмінностей кожного варіанту (с. 40). Найпопулярнішими в аналізованих зразках автор вважає рожу та сосну. Тваринний орнамент, на думку автора, менш розповсюджений і часто представлений не цілою фігурою тварини, а окремими частинами; серед улюблених мотивів – півники та голуби, бджілки, равлики. Широко популярними також вважаються «курячі лапи», «заячі вушка», «качині шийки», «баранячі роги». Варто зазначити, що ґенеза всіх типів орнаменту українських писанок простежується на основі зіставлень зі світовим і особливо – слов'янським розвитком орнаментики.

Праця М. Сумцова серйозно вплинула не лише на подальші дослідження писанкарства, а й на підходи до висвітлення питань українського ужиткового мистецтва взагалі, попри відсутність ілюстрацій. Можна висловити припущення, що багато в чому робота вплинула на наукові підходи й авторську позицію С. Кульжинського – завідувача відділу писанок музею Катерини Скаржинської. Збірка почала комплектуватись з 1887 р. і процес поживався, коли С. Кульжинський, як і М. Сумцов, надрукував у кількох часописах програму-звернення до читачів щодо збирання оригіналів, копій та інформації про твори. Накопичені матеріали дослідник оприлюднив у масштабному каталозі, що складається зі вступного слова автора, 5 розділів тексту, власне каталогу та унікальної на той час кількості ілюстрацій (Кулжинский, 1899). Сам автор зазначає, що метою

видання стало прагнення подати якомога більше малюнків писанок із різних місцевостей краю.

С. Кульжинський подає докладний огляд бібліографії з питань писанкарства українських та зарубіжних авторів (62 найменування), характеризує походження звичаю робити писанки та його сучасний стан і розробляє класифікацію писанок за типами, що складається з 249 позицій. Значна увага приділяється характеристиці інших приватних та громадських колекцій, що прислужились як джерело інформації для даної роботи. Каталог містить перелік під порядковими номерами 2219 писанок з інформацією про походження, рік, назву тощо. І кожна з включених до каталогу писанок репродукована в малюнках у згаданих таблицях, причому біля 400 з них – детально, у кольоровому варіанті, а інші – у схематичних замальовках. Така кількість візуального матеріалу та інформації про нього робить дану працю одним із наймонументальніших українських мистецтвознавчих видань альбомного характеру XIX ст.

Характерна орнаментация інших видів народного мистецтва в XIX ст. вивчалась переважно з етнографічних позицій. Зокрема, сказане стосується килимарства. Так, в огляді «Традиційний промисел харківських коцарів» оприлюднено інформацію про нереалізоване столичне замовлення харківським майстрам у 1740-х рр. (А. Т., 1886). Автор (О. Твердохлібов) вважає, що факт десятилітньої переписки з цього приводу свідчить про визнання якості виробів. Сучасний стан промислу, на думку автора, демонструє не менш високий рівень робіт, які користуються широким попитом. До речі, в статті використовується лише один термін «коцарство» для визначення всіх виробів килимарства.

В останній третині XIX ст. значну підтримку як дослідженню історії народного мистецтва краю, так і сучасним художнім осередкам надавало Полтавське земство. Так земська управа публікувала матеріали досліджень стану кустарних промислів, в тому числі килимарства, В. Василенка, який згодом узагальнив власні позиції щодо вітчизняного орнаменту (Василенко, 1902). Про розвиток килимарства в регіоні свідчить і стаття «Виробництво килимів у Полтавській губернії» у збірнику матеріалів про кустарні промисли у Російській імперії (*"Производство ковров"*, 1892). Стаття має відчутне етнографічне спрямування і містить цікаву інформацію про технологію виготовлення полтавських килимів. Підтримано позицію В. Василенка відносно того, що якість і зовнішній вигляд килимів відповідає місцевим смакам і звичкам. Висловлюється у публікації і характерне для науковців тих літ хвилювання щодо збереження традицій народної орнаментики.

Подібна ситуація складається і з дослідженням гончарства. Полтавське губернське земство, яке дійсно дбало про розви-

ток регіональних художніх промислів, доручило професору А. Зайкевичу (1882) дослідити характерні особливості місцевого гончарства та зібрати зразки виробів майстрів Полтавщини. Зібрані матеріали були опубліковані в 1882 р. в альбомі «Мотиви малоросійського орнаменту». Він містить 21 таблицю зі зразками характерної орнаменталіції полтавських мисок, горщиків та кахлів. Певну увагу українській народній кераміці приділяють засновники «Київської старовини». Як відомо, видавці обрали за візуальну емблему часопису сюжети розписів українських кахлів. Це обумовило появу в першому номері журналу за 1883 р. редакційної статті «Пояснення віньетки» (*"Объяснение виньетки"*, 1883). У ній зазначається, що вихідною точкою в пошуках колективом редакції відповідного мотиву було бажання взяти за основу віньетки історичного журналу пам'ятку українського мистецтва, де б найвиразніше зображувалося життя українського народу. На переконання авторів, сюжети розписів на кахлях, що лягли в основу віньетки, формують оптимальне уявлення про зміст журналу. Ці міркування супроводжуються дуже стислим оглядом національного мистецтва взагалі, прикладної творчості зокрема та розвитку виробництва кахлів.

У цьому ж примірнику часопису вміщено статтю М. Александровича (1883) «Кохляні пам'ятки XVIII століття», в якій розповідається про придбаний автором у Козельці набір кахлів. Повідомлення містить 56 назв сюжетів розписів, поділених за тематикою на 3 рубрики. В наступному номері І. Окуневський (О-ський) розмістив замітку про виробництво кахлів на Гуцульщині (О-ский (Окуневский), 1883). У ній подано інформацію про вироби коломийських та косівських гончарів і дуже схвально характеризується творчість О. Бахметюка. І третій номер журналу – у рамках задекларованої позиції засновників часопису щодо колективного зібрання інформації – містить опубліковані як одне об'єднане повідомлення замітки (вірогідно О. Русова та О. Стороженка) про існування на Чернігівщині кахлів, аналогічних зображенням на обкладинці часопису (А. С., 1883). Однак, висвітлення українського гончарства на сторінках журналу не мало серйозного продовження.

Відміна заборони на друковану продукцію українською мовою обумовлює різке зростання українознавчих видань усіх напрямів. Формується когорта фахівців, наукові інтереси яких зосередились на вивченні української художньої спадщини. В загальному контексті посилюється зацікавлення проблемами неповторності українського орнаменту як вияву народного художнього світовідчуття й смаку. Активно збирають й упорядковують узорви вишивок козацьких часів С. Васильківський з М. Самокишем. Серед дослідників, що приділяють висвітленню цих аспектів сталу увагу – М. Біляшівський, В. Кричевський, Є. Кузьмін, М. Макаренко, Г. Павлуцький, О. Сластьон, К. Широцький, В. і Д. Щербаківські та ба-

гато інших. Відповідно змінюється і якість публікацій: статті інформаційно-описового характеру поступають місцем роботам концептуального, узагальнюючого плану, що свідчить про успішне становлення українського наукового мистецтвознавства. Разом з тим фахівці початку ХХ ст. віддають належне внеску, зробленому науковцями попередніх десятиліть у розробку цього питання – одного з основоположних у формуванні відповідної наукової концепції (Біляшівський, 1908).

Згодом у науковій літературі сформувалася думка про трактування орнаментики як не просто самостійного, а й синтезуючого явища, що об'єднує різні види народного мистецтва (Антонович, 1993, с. 402). Найповніший вияв такої позиції зустрічається пізніше, коли був опублікований курс лекцій з історії української культури, що читався в 1930-х рр. у Подєбрадах в Українському технічно-господарському інституті нашими відомими вченими-емігрантами. У редактованому професором Д. Антоновичем колективному збірнику до переліку тем, присвячених пластичним мистецтвам, поряд з архітектурою, скульптурою, малярством і гравюрою включено окремим розділом огляд українського орнаменту. Пояснюючи такий підхід, Д. Антонович (1993) зазначив, що в принципі ужиткове мистецтво є передусім предметом дослідження етнографічної науки, а орнамент є саме мистецькою складовою і повинен вивчатися мистецтвознавством як форма декору ужиткових предметів (с. 385).

Наукова новизна та практична значимість дослідження

5

У статті порушена актуальна проблема становлення українського мистецтвознавства, яка розв'язується через дослідження джерел, в яких ставилася мета виявлення специфічних рис орнаменту як провідної ознаки українського національного стилю в народному мистецтві. Особливу увагу приділено дослідженням національних форм української орнаментики.

Висновки

6

Отже, проаналізований матеріал доводить, що в кін. ХІХ – поч. ХХ ст. у науковій літературі сформувалася думка про трактування орнаментики як не просто самостійного, а й синтезуючого явища, що об'єднує різні види народного мистецтва. Орнамент стає тим феноменом, який дозволяє дослідникам вийти за рамки ужитковості і розглядати його в контексті мистецтвознавчої проблематики. Основи такого поважного усвідомлення даної галузі образотворчості були закладені збиральницькою й дослідницькою роботою діячів української художньої культури окреслених років. Окрім того, даний процес якнайкраще окреслює непростий шлях становлення українського мистецтвознавства загалом, оскільки у такий спосіб встановлює в ньому орієнтири національної ідентичності, вкорінені в історію форми.

Список бібліографічних посилань

- А. С. (1883). Новые известия о старых фигурных изразцах. *Киевская старина*, 3, 687–688.
- А. Т. (1886). Традиционный промысел Харьковских Коцарей. *Киевская старина*, 15, 364–368.
- Александрович, М. Н. (1883). Кафельные памятники XVIII века. *Киевская старина*, 5, 211–213.
- Антонович, Д. (1993). Український орнамент. В С. В. Ульяновська (Упоряд.), *Українська культура* (с. 385–403). Либідь.
- Антонович, Є., & Удріс, І. (2015). *Українське мистецтвознавство кінця XIX – початку XX століття: дослідження національних форм вітчизняного образотворчого мистецтва*. Видавник Р.А. Козлов.
- Біляшівський, М. (1908). Про український орнамент. В М. Грушевський, В. Перетц, & К. Михальчук (ред.), *Записки Українського Наукового Товариства в Києві* (Т. 3, с. 40–54). Перша київська друкарська спілка.
- Біляшівський, М. (1913). Дещо про українську орнаментику. *Сяйво*, 3, 72–78.
- Василенко, В. (1902). По поводу малороссийского народного орнамента. *Киевская старина*, 11, 67–73.
- Волков, Ф. К. (1878). Отличительные черты южно-русской народной орнаментики. В *Труды Третьего археологического съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 года* (Т. 2, с. 317–326). Типография Императорского Университета Св. Владимира.
- Зайкевич, А. (1882). *Мотивы малороссийского орнамента гончарного производства*. Полтавское Губернское Земство.
- Збірник секції мистецтв Українського наукового товариства*. (1921). (Т. 1). Державне видавництво.
- Косачева, О. П. (1876). *Украинский народный орнамент. Вышивки, ткани, писанки*. Друкарня С.В. Кульженка.
- Кулжинский, С. К. (Сост.). (1899). *Описание коллекции народных писанок* (Вып. 1). Поставщик Высочайшего Двора Товарищество скоропечатни А.А. Левенсон.
- Литвинова, П. Я. (Сост.). (1878). *Южнорусский народный орнамент* (Вып. 1: Черниговской губернии Глуховский уезд: Узоры, вышиванья, тканья и рисованья). Киев.
- Объяснение виньетки. (1883). *Киевская старина*, 5, 1–6.
- Осадца, Т. (2001). Дослідники українських писанок. *Народне мистецтво*, 1-2, 48–51.
- О-ский, И. (Окуневский). (1883). Письмо из Вены о кафельном производстве в Галици. *Киевская старина*, 5, 473–476.
- Павлуцкий, Г. Г. (1911). Орнамент Пересопницкого Евангелия. *Искусство: живопись, графика, художественная печать*, 2, 83–92.
- Павлуцкий, Г. Г. (1927). *История украинского орнамента*. Українська Академія наук.
- Производство ковров в Полтавской губернии. (1892). В *Отчеты и исследования по кустарной промышленности в России* (Т. 1, с. 92–97). Типография В. Киршбаума.
- Сумцов, Н. Ф. (1891а). Писанки. *Киевская старина*, 33, 369–383.
- Сумцов, Н. Ф. (1891б). *Писанки*. Типография Г.Т. Корчак-Новицкого.
- Широцкий, К. (1912). Мотивы украинского орнамента. *Украинская жизнь*, 11, 64–70.

References

- A. S. (1883). Novye izvestiya o starykh figurnykh izraztsakh [New News About Old Curly Tiles]. *Kievskaya starina*, 3, 687–688 [in Russian].
- A. T. (1886). Traditsionnyi promysel Khar'kovskikh Kotsarei [Traditional Craft of Kharkiv Kotsary]. *Kievskaya starina*, 15, 364–368 [in Russian].
- Aleksandrovich, M. N. (1883). Kafel'nye pamyatniki XVIII veka [Tiled Monuments of the XVIII Century]. *Kievskaya starina*, 5, 211–213 [in Russian].

- Antonovych, D. (1993). Ukrainskyi ornament [Ukrainian Ornament]. In S. V. Ulianovska (Comp.), *Ukrainska kultura [Ukrainian Culture]* (pp. 385–403). Lybid [in Ukrainian].
- Antonovych, Ye., & Udrys, I. (2015). *Ukrainske mystetstvosnavstvo kintsia XIX – pochatku XX stolittia: doslidzhennia natsionalnykh form vitchyznianoho obrazotvorchoho mystetstva [Ukrainian Art Criticism of the end of the XIX – beginning of the XX Century: Research of National Forms of Domestic Fine Arts]*. Publisher R.A. Kozlov [in Ukrainian].
- Biliashivskiy, M. (1908). Pro ukrainskyi ornament [About Ukrainian Ornament]. In M. Hrushevskiy, V. Peretts, & K. Mykhalchuk (Eds.), *Zapysky Ukrainskoho Naukovoho Tovarystva v Kyievi [Notes of the Ukrainian Scientific Society in Kyiv]* (Vol. 3, pp. 40–54). Persha kyivska drukarska spilka [in Ukrainian].
- Biliashivskiy, M. (1913). Deshcho pro ukrainsku ornamentyku [Something About Ukrainian Ornamentation]. *Siaivo*, 3, 72–78 [in Ukrainian].
- Kosacheva, O. P. (1876). *Ukrainskii narodnyi ornament. Vyshivki, tkani, pisanki [Ukrainian Folk Ornament. Embroidery, Fabrics, Easter Eggs]*. S.V. Kul'zhenko Printing House [in Russian].
- Kulzhinskii, S. K. (Comp.). (1899). *Opisanie kollektzii narodnykh pisanok [Description of the Collection of Folk Easter Eggs]* (Issue 1). Postavshchik Vysochaishego Dvora Tovarishchestvo skoropechatni A.A. Levenson [in Russian].
- Litvinova, P. Ya. (Comp.). (1878). *Yuzhnorusskii narodnyi ornament [South Russian Folk Ornament]* (Issue 1: Chernigovskoi gubernii Glukhovskii uезд: Uzory, vyshivan'ya, tkan'ya i risovan'ya [Chernigov Province Glukhovskiy District: Patterns, Embroidery, Weaving and Drawing]). Kyiv [in Russian].
- Ob'yasnenie vin'etki [Explanation of the Vignette]. (1883). *Kievskaya starina*, 5, 1–6 [in Russian].
- Osadtsa, T. (2001). Doslidnyky ukrainskykh pysanok [Researchers of Ukrainian Pysankas]. *Narodne mystetstvo*, 1-2, 48–51 [in Ukrainian].
- O-skii, I. (Okunevskii). (1883). Pis'mo iz Veny o kafel'nom proizvodstve v Galitsi [Letter from Vienna about the Tile Production in Galicia]. *Kievskaya starina*, 5, 473–476 [in Russian].
- Pavlutskii, G. G. (1911). Ornament Peresopnitskogo Evangeliiya [Ornament of the Peresopnytsia Gospel]. *Iskusstvo: zhivopis', grafika, khudozhestvennaya pechat'*, 2, 83–92 [in Russian].
- Pavlutskiy, H. H. (1927). *Istoriia ukrainskoho ornamentu [History of Ukrainian Ornament]*. Ukrainian Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Proizvodstvo kovrov v Poltavskoi gubernii [Production of Carpets in the Poltava Province]. (1892). In *Otchety i issledovaniya po kustarnoi promyshlennosti v Rossii [Reports and Studies on the Handicraft Industry in Russia]* (Vol. 1, pp. 92–97). V. Kirshbaum Printing House [in Russian].
- Shirotskii, K. (1912). Motivy ukrainskogo ornamenta [Motives of Ukrainian Ornament]. *Ukrainskaya zhizn'*, 11, 64–70 [in Russian].
- Sumtsov, N. F. (1891a). Pisanki [Easter Eggs]. *Kievskaya starina*, 33, 369–383 [in Russian].
- Sumtsov, N. F. (1891b). *Pisanki [Easter Eggs]*. Tipografiya G.T. Korchak-Novitskogo [in Russian].
- Vasilenko, V. (1902). Po povodu malorossiiskogo narodnogo ornamenta [Regarding the Little Russian Folk Ornament]. *Kievskaya starina*, 11, 67–73 [in Russian].
- Volkov, F. K. (1878). Otlichitel'nye cherty yuzhnorusskoi narodnoi ornamentiki [Distinctive Features of the South Russian Folk Ornamentation]. In *Trudy Tret'ego arkhelogicheskogo s'ezda v Rossii, byvshego v Kieve v avguste 1874 goda [Proceedings of the Third Archaeological Congress in Russia, which was in Kyiv in August 1874]* (Vol. 2, pp. 317–326). Tipografiya Imperatorskogo Universiteta Sv. Vladimira [in Russian].
- Zaivevich, A. (1882). *Motivy malorossiiskago ornamenta goncharnogo proizvodstva [Motives of Little Russian Ornament of Pottery Production]*. Poltavskoe Gubernskoe Zemstvo [in Russian].
- Zbirnyk sekszii mystetstv Ukrainskoho naukovoho tovarystva [Collection of the Arts Section of the Ukrainian Scientific Society]. (1921). (Vol. 1). Derzhavne vydavnytstvo [in Ukrainian].